

nAmorAndo

Erea e Martiño: unha historia diferente

Índice

1. Introducción	3
2. Relevancia e interese do proxecto	5
3. Talleres de intervención co alumnado	
3.1 Obxectivos	6
3.2. Metodoloxía	7
3.3. Calendario da actividade	8
3.4. Resultados	9
3.5. Conclusíons	17
4. Actividade externa arte urbana	18

**PROGRAMA
DE
PREVENCIÓN
DA
VIOLENCIA
MACHISTA
EN
EDUCACIÓN
PRIMARIA**

Grazas a todos e
todas vos por
axudarnos a
pintar a
realidade doutra
cor

1. INTRODUCCIÓN

A pesar da liberación da muller, do traballo constante en educar na igualdade de oportunidades e da cantidade de campañas que nos recordan que homes e mulleres somos iguais en dereitos e oportunidades, cada vez existen vítimas de violencia de xénero máis novas. Segundo a Secretaría Xeral dá Igualdade, 2012 (páx. 18) a Comunidade Autónoma Galega sitúase nun 4º posto compartido con Canarias no ranking da violencia machista. Este feito obríganos a reflexionar que se está a facer mal, para que un problema que parece de épocas pasadas, siga estando tan presente en pleno s. XXI.

Ao longo das últimas décadas, pasouse dunha naturalidade culturalmente aceptada (aínda que non admitida) da violencia de xénero, a un recoñecemento da existencia deste grave problema. Isto fixo que o desenvolvemento de novos recursos legais, psicolóxicos e sociais, entre outros, ofrecese á muller unha protección que ata agora era inexistente. Deste xeito, comézanse a tecer fórmulas que favorezan a prevención, como forma de traballo efectiva a longo prazo. Rojas Marcos (2005) sinala como a estratexia más eficaz á hora de atallar a violencia doméstica se apoia en dúas premisas:

- Ningún ser humano nace maltratador dos demás, nin se converte nun como por arte de maxia aos vinte e un anos.
- A tendencia á cruidade desenvólvese baixo certas condicións nocivas nos primeiros quince anos da vida.

Así, tal como afirman Sanz, García e Benito (2006) dentro do ámbito educativo, prodúcese un proceso de socialización fundamental para o desenvolvemento persoal do alumnado; é neste contexto, onde se dan continuamente múltiples relacións que favorecen, en ocasións, diferentes manifestacións de violencia, ben na aula, nos corredores ou no patio e que afectan a rapaces e rapazas, á súa forma de entender o mundo, ao seu corpo, á súa sexualidade, á súa autoestima... Todo iso provoca situacións de conflito nas que se mostran actitudes diferentes para resolvelas.

Non obstante, a Comunidade de Madrid (2006) e Rech et. Al (2007) sinalan como a socialización tamén se pode usar para combater e facer desaparecer condutas de desigualdade e de violencia. Por iso, sinalan que é básico educar dende a nenez valores de igualdade, en actitudes e formas alternativas que fomenten o equilibrio de poder, a corresponsabilidade, a repartición equitativa de ámbitos sociais entre mulleres e varóns e sobre todo, na sensibilización para desmarcarse de estereotipos sexistas. Deste xeito, se os nenos e as nenas teñen os modelos axeitados, serán capaces de captar e reproducir valores de igualdade, tolerancia, convivencia e coeducación.

Neste sentido, debemos mirar cara a diferentes axentes educativos como referentes neste labor preventivo: a familia, a escola, os e as iguais. Do mesmo xeito debemos ter en conta os deseducativos: medios de comunicación e videoxogos (Sasiain e Añino, 2006), nos que se mesturan mensaxes sexistas con noticias de denuncias por violencia de xénero.

Dende estas afirmacións parece doadoo concluír que o traballo realizado dende a escola ten que ter a súa continuidade na familia e viceversa. As mensaxes ambivalentes só serven para crear confusión e facer que os e as pequenas se decanten pola forma de comportarse máis cómoda para eles. Isto parte de que na maioría das ocasións os nenos e nenas non teñen tempo ou estratexias para facer unha crítica reflexiva.

Ofrecer parámetros, estratexias e recursos a alumnos, alumnas, pais e maís para a formación na efectiva igualdade de homes e mulleres en todos os planos da vida persoal, familiar e social, será unha tarefa que haberá que conseguir dende o traballo paulatino, pero continuo no día a día educativo como recurso para previr a violencia machista.

2. RELEVANCIA E INTERESE DO PROXECTO

Tras a primeira edición do Programa, podemos constatar a importancia de traballar sobre as bases da ideoloxía machista, para poder contribuir a creación dunha sociedade máis xusta, e máis igualitaria, onde homes e mulleres teñan non so as mesmas oportunidades, se non a liberdade para ser e sentir como persoas, non como seres sexuados cuns roles marcados pola sociedade na que vivimos.

O traballo coas emocións básicas, permítenos nestas idades, que aprendan a exteriorizar e facer unha boa canalización das mesmas, e a familiarizarse coa ventaxa de non reprimir, xa que a represión termina convertíndose nun atentado contra se mesmos e mesmas e/ou contra persoas ou cousas, que favorece a agresividade e os comportamentos violentos.

Por outra banda, que teñan a capacidade de reflexionar sobre aspectos moi instaurados na sociedade sobre os roles de homes e mulleres e sobre como estes deben comportarse en situacións amorosas, facilitan que

Seguimos entendendo que a actuación debe partir dunha intervención máis sistemática, na que se poidan traballar diferentes aspectos, dando lugar ao debate, interiorización e posta en práctica de ferramentas que aprendemos durante as sesións. Por iso consideramos importante que se sigan a manter o número de sesións, que debería ser máis prolongada, pero que tense que adaptar os tempos e necesidades dos propios centros.

Do mesmo modo, consideramos que esta intervención é non so interesante co alumnado no contacto directo, se non polo que pretende o efecto multiplicador das súas propias mensaxes na familia, co profesorado e cos sesus iguais, e a ventaxa de poder difundir o que aprenderon a través de redes sociais, e como material didáctico que poida ser utilizado noutros colexios e incluso, noutras actividades fora da educación formal, que xa nos consta se están a utilizar.

3. TALLERES DE INTERVENCIÓN CO ALUMNADO

3.1. OBXECTIVOS

3.1. XERAIS

- Axudar o alumnado a configurar unha imaxe dos nenos e das nenas non sexista en diversos aspectos da súa vida
- Capacitar o alumnado para analizar e cambiar as súas propias crenzas erróneas con respecto ao amor romántico.

3.2. ESPECÍFICOS

- Avaliar a liña base da que parte o alumnado con respecto ao tema tratado
- Axudar a identificar e expresar emocións básicas e que sexan vistas como formas naturais de expresión en ambos性別
- Identificar xogos e xoguetes que no condicionan roles sexistas
- Reflexionar sobre cuestións básicas do amor romántico
- Tomar contacto con situacións relacionadas co bo e mal trato nas relacións
- Avaliar os cambios obtidos durante a intervención.

3.2. METODOLOXÍA

Formulouse unha metodoloxía participativa, pretendendo transmitir os coñecementos dunha forma dinámica; onde os alumnos e as alumnas sexan os que elaboren os seus propios coñecementos a través da **vivenciación** (dramatización ou **problematización**), debate-reflexión e asimilación do analizado durante as sesións.

Esta formulación fundaméntase en que as actitudes están formadas por tres compoñentes interrelacionados: o compoñente cognitivo (pensamento), o emotivo (sentimento) e o **conductual** (acción). Polo que consideramos imprescindible traballar os tres aspectos conjuntamente; a través de métodos dinámicos (**xogos, representacións, contos**) cos que analizar os sentimientos e pensamentos que determinan unha conduta.

A actividade é formulada no ámbito de 4º de Educación Primaria, salvo no colexio Vidal Portela, no que faise no 3º curso, como experiencia piloto.

A duración das sesións foi de 50 minutos, o tempo estimado dunha clase, a razón dunha sesión semanal.

3.3 CALENDARIO DA ACTIVIDADE

SETEMBRO				
L	M	M	X	V
12	13	14	15	16
19	20	21	22	23
26	27	28	29	30
OUTUBRO				
L	M	M	X	V
3	4	5	6	7
10	11	12	13	14
17	18	19	20	21
24	25	26	27	28
NOVEMBRO				
L	M	M	X	V
	1	2	3	4
Barcelos				
A. Limeses				
V. Portela				
Ppe. Felipe				
S. Benito L.				
Vilaverde				
Xunqueira I				
Xunqueira II				

3.4.RESULTADOS

6.1. PARTICIPANTES NO PROGRAMA

Participaron un total de 14 aulas pertenecentes a 8 Centros de Educación Primaria, na distribución que aparece na seguinte táboa. O número total de alumnos e alumnas foi de 298.

Táboa 1.

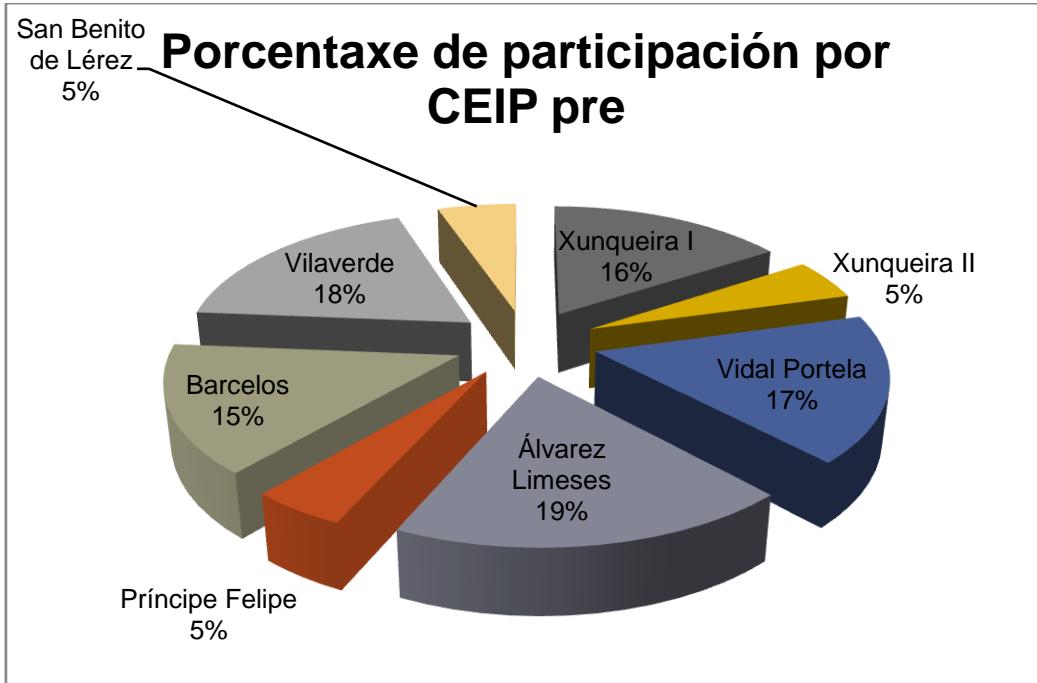

6.2. PARTICIPANTES NA AVALIACIÓN PREVIA Ó PROGRAMA E POST INTERVENCIÓN

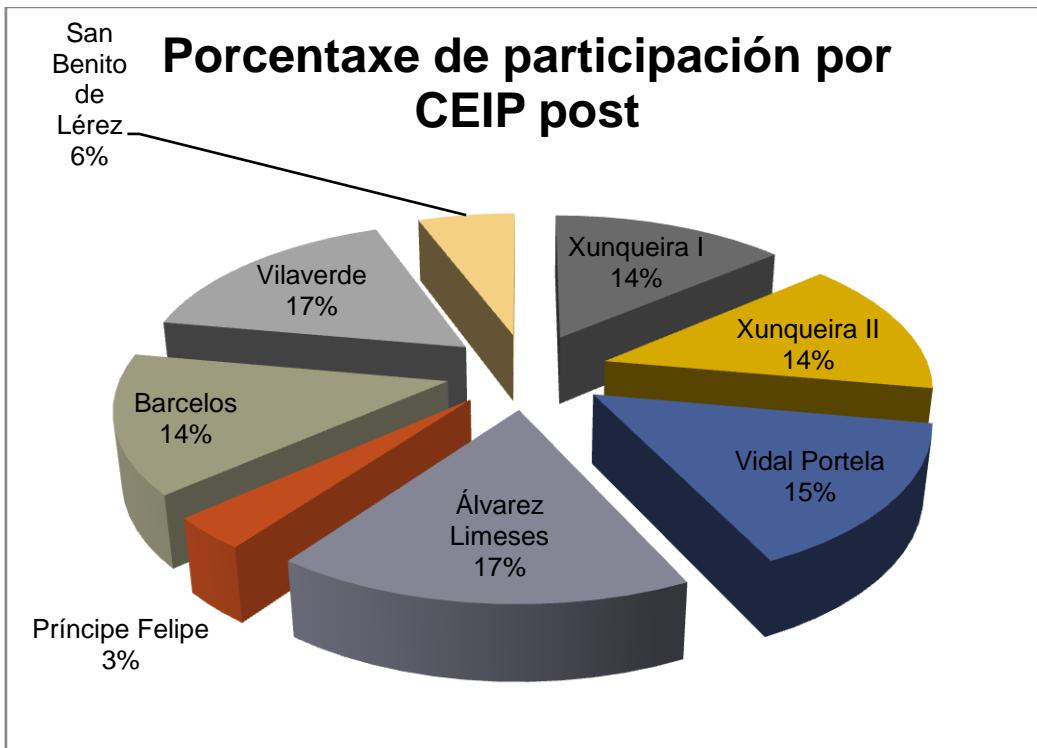
A avaliación inicial foi realizada ó finalizar o curso 3º, salvo nos colexios Vidal Portela e Príncipe Felipe, que tivo que ser realizada ó comenzar o programa. Na avaliação inicial participaron 13 aulas, xa que no CEIP A Xunqueira II, no terceiro curso so había un aula (Táboa 2), recollendo un total de 266 enquisas iniciais para formular a liña base. A distribución segundo o sexo foi a seguinte: 50% nenas e 50% nenos. (Táboa 4), procedendo o 74% dos participantes de familias cuxos proxenitores estaban casados/as, o 18% divorciados/as e 8% solteiros/as. (Táboa 6)

Ó termo da intervención participaron todas as aulas na avaliação final, xa que se realizou dentro do tempo destinado ao programa. Terminamos a conclusión de resultados cun total de 298 alumnos e alumnas (Táboa 3), cuxa distribución foi de 52% de nenas e 48% de nenos. (Táboa 5), procedendo de xeito similar que na avaliação previa de familias cuxos proxenitores/as estaban casados/as (Táboa 7)

Táboa 2.

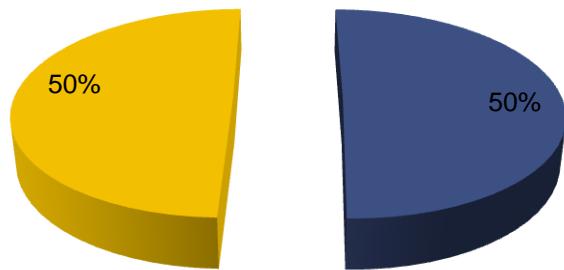
Táboa 3.

Táboa 4.

Distribución por sexo pre

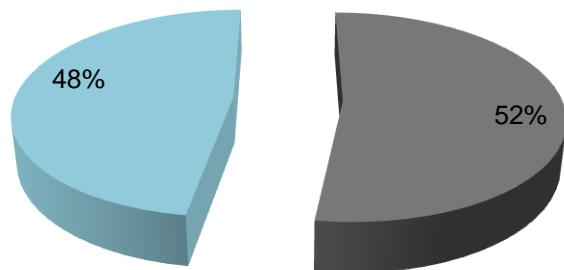
■ Nenos ■ Nenas

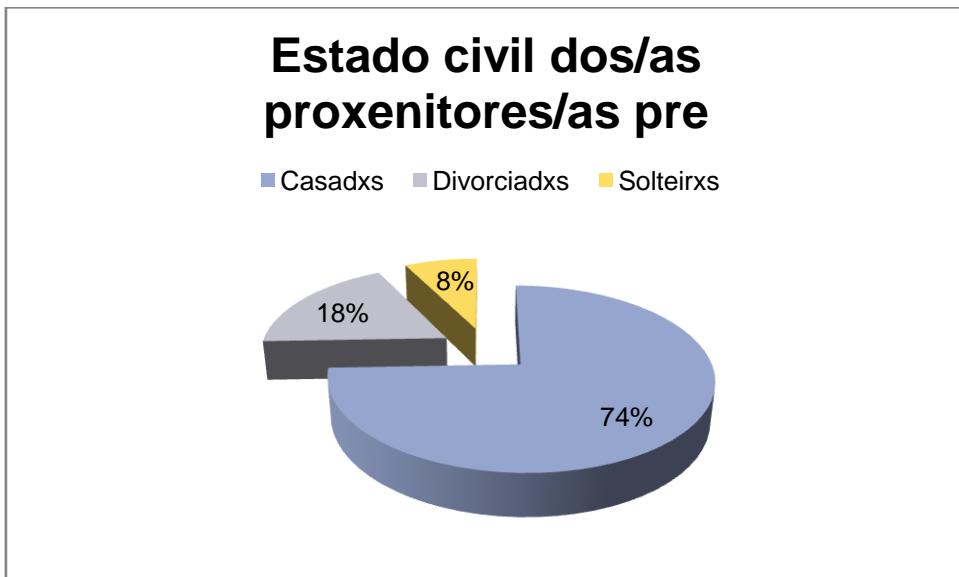
Táboa 5.

Distribución por sexo post

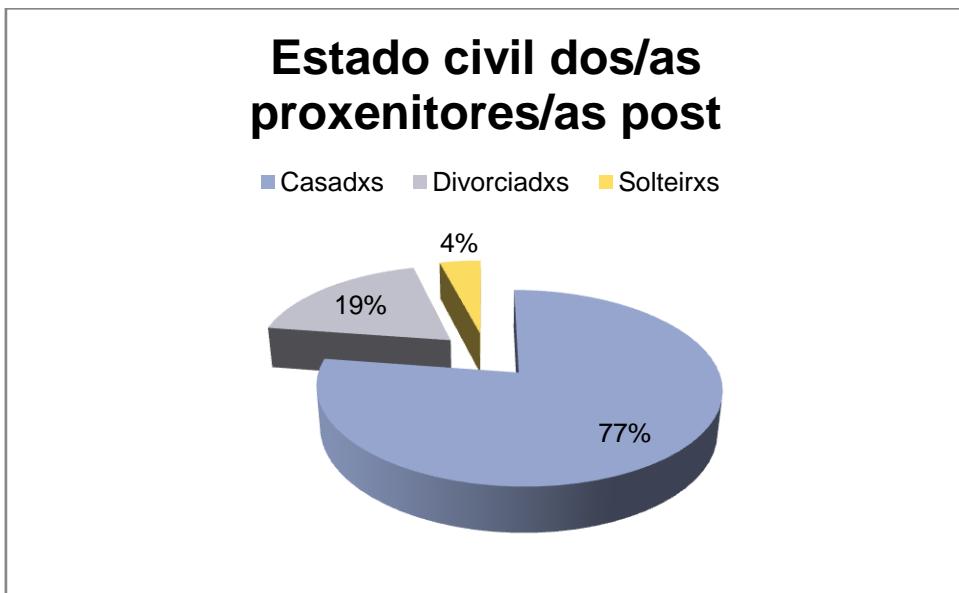
■ Nenas ■ Nenos

Táboa 6.

Táboa 7.

6.3. RESULTADOS NAS CREENZAS ATOPADAS

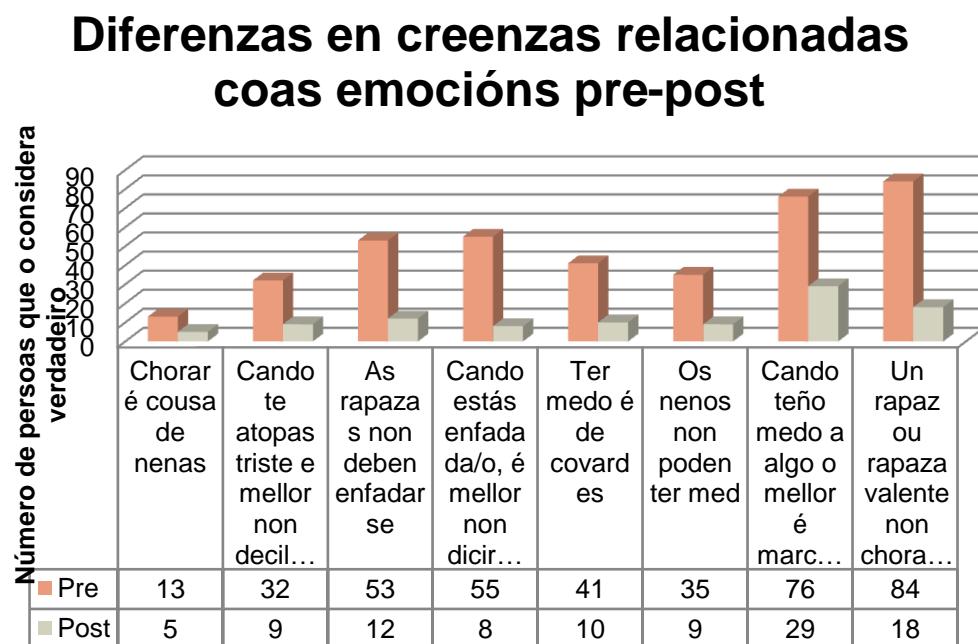
Os resultados que aparecen a continuación representan o número de alumnado que contesta afirmativamente ás diferentes cuestións plantexadas. Vemos que a intervención foi efectiva xa que en todos os ítems houbo unha reducción na súa creenza inicial. (Táboas 8 e 9)

Podemos comprobar que existen más creencias sexistas no ámbito dos roles ou do amor en comparación co manexo das emocións.

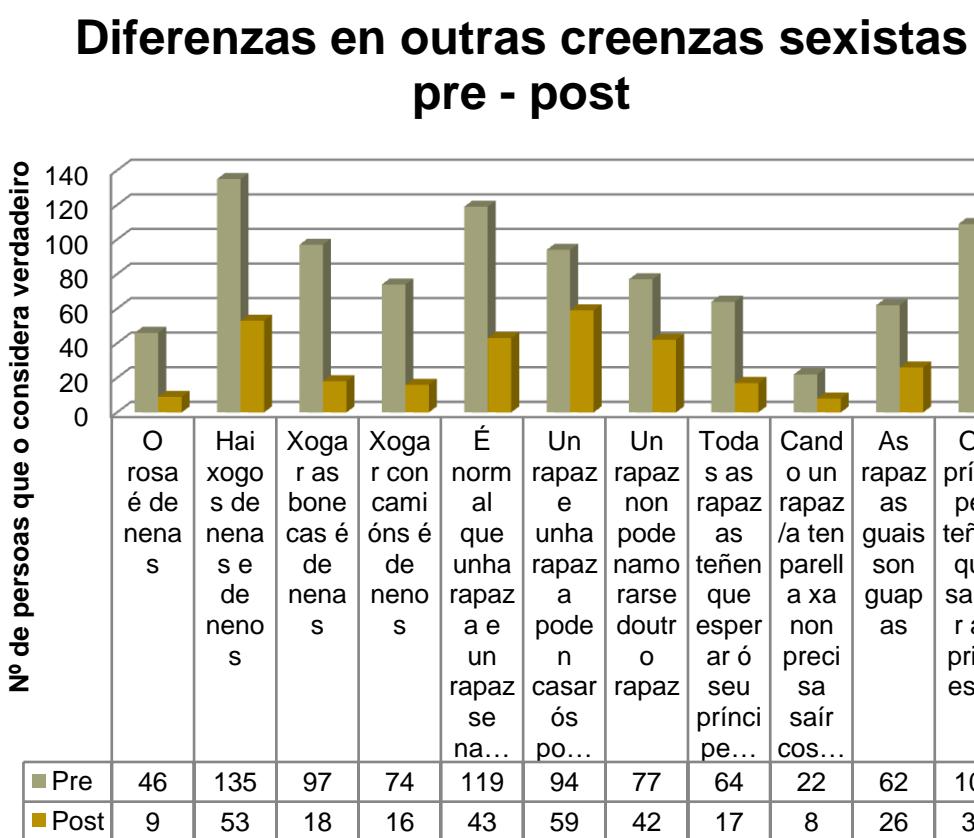
Así, aqueles ítems más chamativos son: "Hai xogos de nenos e xogos de nenas", "É normal que un rapaz e unha rapaza se namoren nada máis verse", "Os príncipes teñen que salvar ás princesas" "Xogar as bonecas é de nenas", "Un rapaz e unha rapaza poden casar ós poucos días de coñecerse e ser felices", "Cando teme-

medo a algo, ó mellor que podo facer e marchar correndo", "Un rapaz ou rapaza valente é aquel que non chora nunca e non ten medo a nada"

Táboa 8.

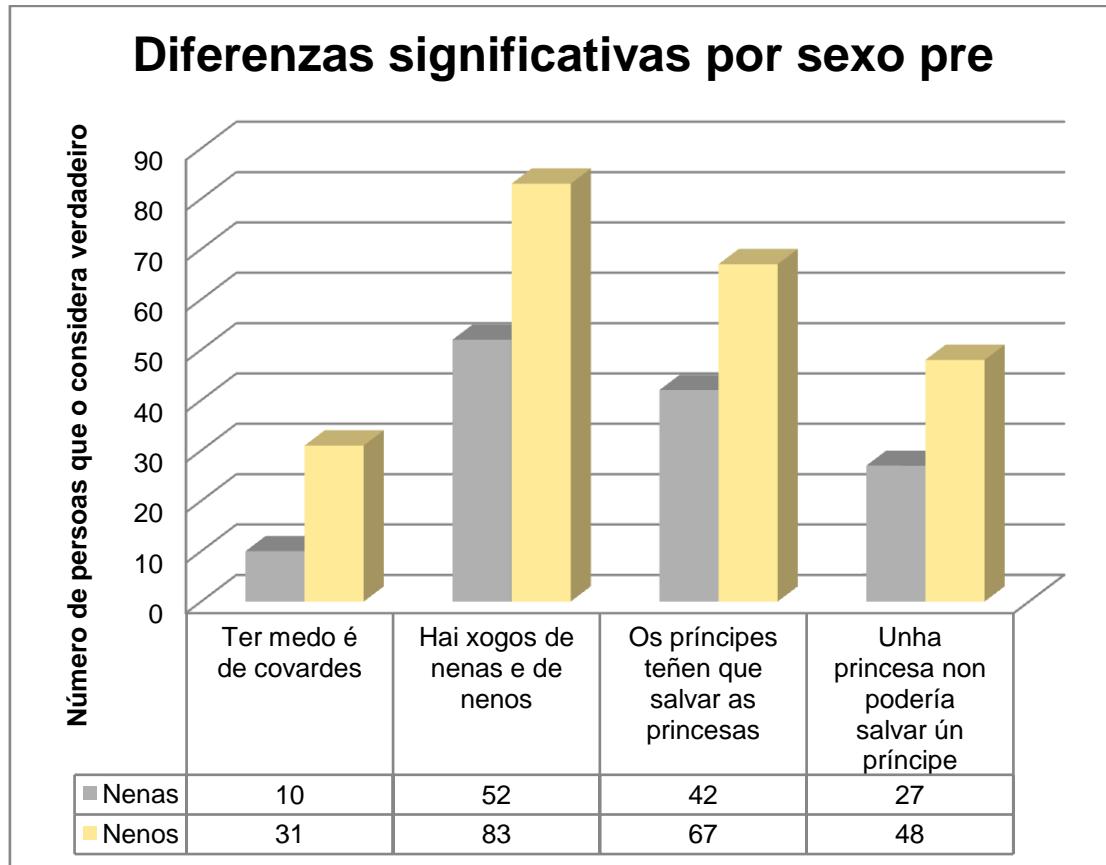
Táboa 9.

Cando facemos a comparativa por sexo, vemos que existen diferenzas significativas entre nenas e nenos, constatándose un dato que xa confirmamos co alumnado de Educación Secundaria, así como na edición anterior: os rapaces teñen máis creenzas sexistas que ás rapazas. Vemos que antes de intervir as diferenzas existían en catro ítems: 'Ter medo é de covardes', 'Hai xogos de nenas e de nenos', 'Os príncipes teñen que salvar ás princesas', 'Unha princesa non podería salvar ún príncipe' . (Táboa 10)

Trala intervención, comprobamos que as diferenzas significativas existentes neste ámbito desaparecen.

Táboa 10.

Finalmente quixemos comprobar se existían diferenzas significativas en función do CEIP no que fixemos a intervención. Atopamos que sí antes de realizar ó programa, e reducíndose significativamente despóis do traballo co alumnado (Táboas 11 e 12).

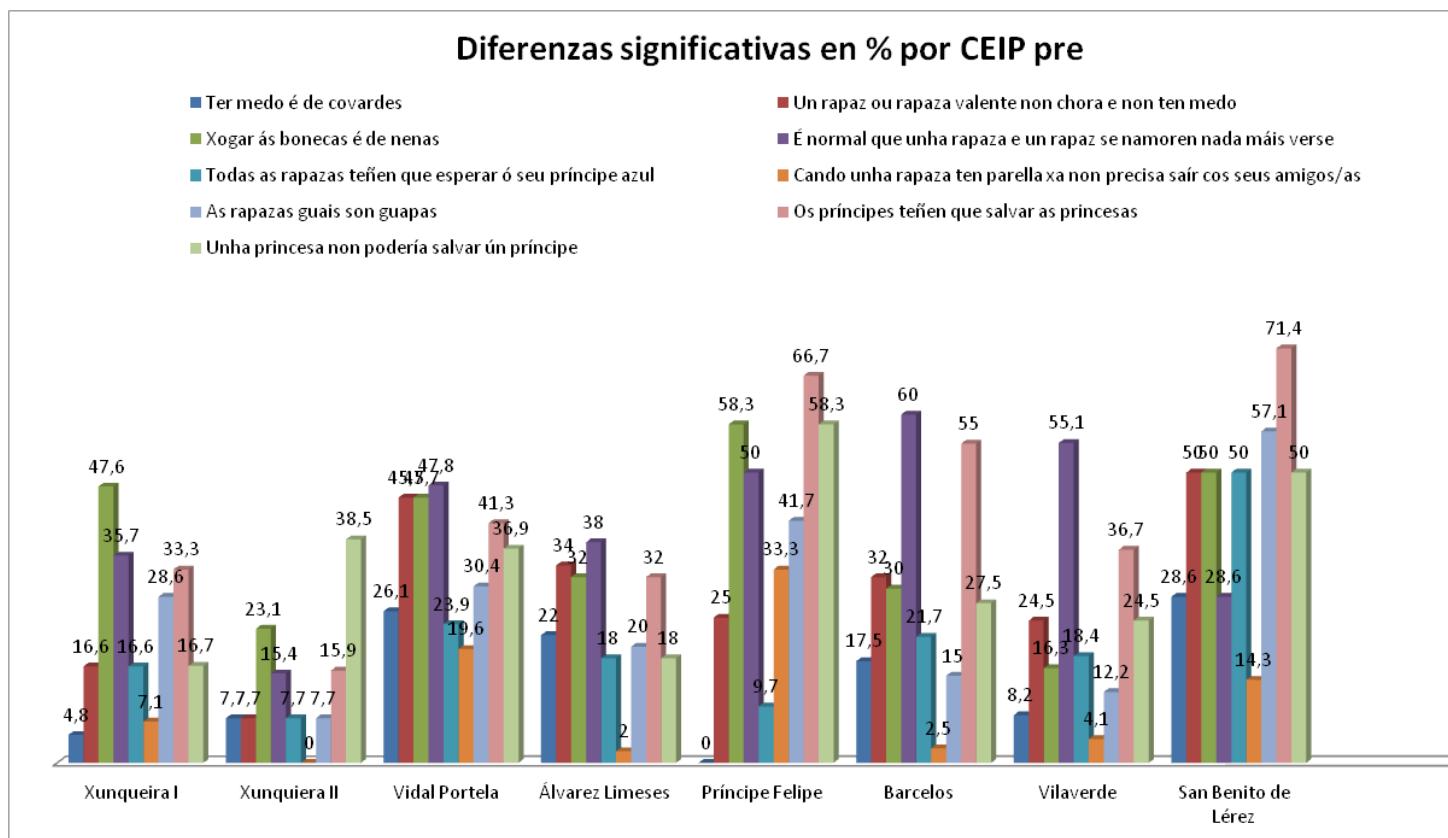
Diferenciaremos ós seguintes ítems:

- 'Os príncipes teñen que salvar ás princesas', 71,4% da aula do CEIP San Benito de Lérez, 66,7% do príncipe Felipe ou 55% do CEIP Barcelos, confirman esta creenza como verdadiera frente a 15,9% no CEIP A Xunqueira II.
- 'É normal que un rapaz e unha rapaza se namoren nada máis verse', o 60% do CEIP Barcelos, 55,1% do alumnado de Vilaverde ou o 50% do CEIP Príncipe Felipe pensan que é certo, frente a 15,4% da Xunqueira II.
- 'Xogar ás bonecas é de nenas'. O 58,3% do alumnado do CEIP Príncipe Felipe, o 50% de San Benito de Lérez ou 47,6 da Xunqueira I ou o 45,7% do alumnado do CEIP Vidal Portela do, constatan que

esta afirmación é correcta, sendo as puntuacións mais elevadas, frente o 16,3% do alumnado do CEIP de Vilaverde.

- 'As rapazas guais son guapas'. o 57,1 % do CEIP San Benito de Lérez e o 41,7% do CEIP Príncipe Felipe valoran correcta este ítem, frente o 7,7%, o 12,2% ou o 15% dos CEIP Xunqueira II, Vilaverde ou Barcelos respectivamente
- 'Unha princesa non podería salvar ún príncipe' o 58,3% do CEIP Príncipe Felipe considera certa esta afirmación, e o 50% do alumnado do CEIP San Benito de Lérez, 16,7% do alumnado da Xuqnueira I ou o 18% do Álvarez Limeses
- 'Un rapaz e unha rapaza valente non chora e non ten medo'. O 50% ou o 45,4% dos CEIP San Benito de Lérez e Vidal Portela respectivamente, consideran acertada esta afirmación, frente o 7,7% do alumnado da Xuqnueira II
- 'Todas as rapazas teñen que esperar ó seu príncipe azul' o 50% do aula do CEIP San Benito de Lérez, considera que isto é así, frente ao 7,7 % do alumnado da Xunqueira II ou o 9,7% do CEIP Príncipe Felipe.
- 'Ter medo é de covardes'. o 28,6% do CEIP San Benito de Lérez, 26,1% do Vidal Portela e o 22% do Álvarez Limeses, consideran que é verdadeira, frente ao 0% do Príncipe Felipe, 4,8% da Xunqueira I.
- 'Cando unha rapaza ten parella xa non precisa saír cos seus amigos/as' . o 33,3% do CEIP Príncipe Felipe considera esta afirmación certa, o 0% na Xunqueira II ou o 2% de Álvarez Limeses e o 2,5% do CEIP Barcelos.

Táboa 11

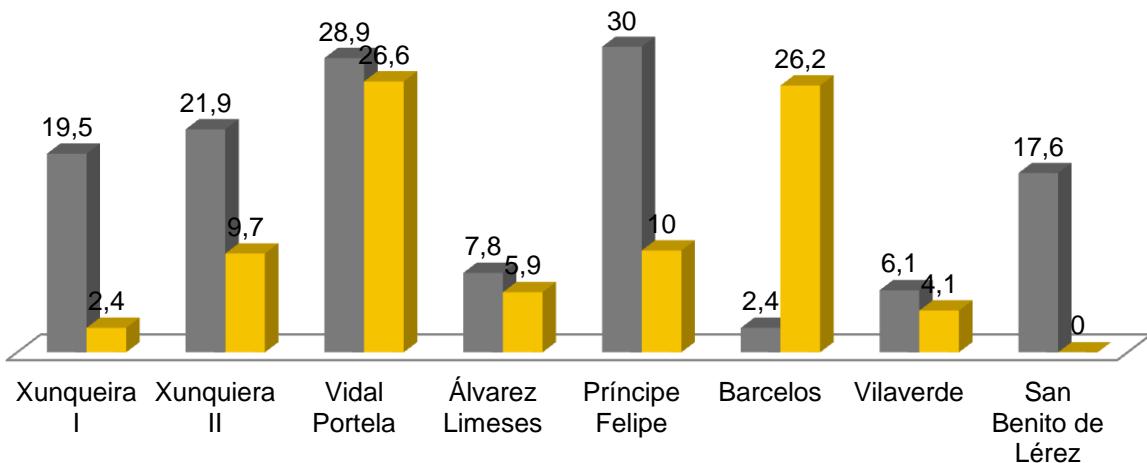
Trala intervención, vemos como sigue manténdose unha creenza na que existen diferenzas significativas por CEIPs, e aparece outra dentro desta comparación.

- 'É normal que un rapaz e unha rapaz se namoren nada máis verse', que vai dende o 26,6% ou o 26,2% dos CEIP Vidal Portela e Barcelos respectivamente, frente ás puntuacións más baixas do CEIP San Benito de Lérez con o 0%, CEIP Xunqueira I con 2,4% do alumnado que a considera acertada ou o 4,1% do CEIP Vilaverde
- 'Hai xogos de nenas e xogos de nenos'. Vemos como o 30% do aula do CEIP Príncipe Felipe ou o 28,9% do Vidal Portela pensan así despóis da intervención, 2,4% do CEIP Barcelos ou o 6,1% do CEIP Vilaverde.

Táboa 12

Diferenzas significativas en %, por CEIP post

- Hai xogos de nenos e de nenas
- É normal que unha rapaza e un rapaz se namoren nada máis verse

3.5. CONCLUSIÓNS

Unha vez analizados os resultados obtidos, podemos confirmar a importancia da realización deste tipo de programas, que poñen de manifesto como o discurso dos alumnos e alumnas foi cambiando ó longo das sesións en todos los aspectos abordados no mesmo, e que desapareceron as diferencias significativas entre nenos e nenas nas súas crenzas.

Así mesmo, observamos como sigue constatándose un ano máis que son os nenos os que más problemas teñen á hora de identificar aspectos sexistas e os que lles costa interiorizar más este tipo de creencias, polo que debemos seguir traballando nesta liña, facendo especial fincapé neste sector poboacional.

O que más chama a atención con respecto as creencias relacionadas coas emocións son o concepto de valentía asociado a non chorar e non ter medo (concepto que sigue marcando a nosa sociedade e moi prevalente nas familias en xeral), e a idea de que ante o medo o mellor que se pode facer é saír correndo.

Tamén constatamos que dende pequenz xa aparecen estereotipos que marcan a forma de ser homes e mulleres. Así unha das cuestións más arraigadas entre o alumnado é a idea de que hai xogos que corresponden específicamente as nenas e xogos que corresponden específicamente os nenos. E que os contos, películas, series... continúan traballando en pro dunha concepción do amor, baseada en erros sistemáticos: o amor a primeira vista é algo moi validado polo alumnado, así como o rol do home como salvador da muller, parecéndolle raro que poidera ser ao revés .

A cuestión que más prevalece trala intervención é a idea de que pode ser que dúas persoas se namoren e os poucos días casen e sexan felices, un dos moitos conceptos que sustentan o amor romántico

Vemos que inicialmente, as diferencias entre nenos e nenas, están más relacionadas con estereotipos sexistas relacionados co xogo e co amor romántico, tendo menos relevancia na canalización das emocións segundo xénero.

Sinalar que sería interesante continuar traballando cos CEIP Príncipe Felipe, Vidal Portela, Xunqueira II e Xunqueira I, especialmente na idea de desvincular os xoguetes es os xogos ao xénero. É importante que se continúe traballando transversalmente para conseguir este obxectivo. Así mesmo debería seguir traballando nos CEIP Vidal Portela e Barcelos co mito do amor a primeira vista, utilizando contos e materiais que non perpetúen este tipo de creencias que lles fai crecer cunha concepción errónea do amor.

Finalmente comentar que o traballo con 3º de Primaria require más tempo, dado a diferenza de maduración entre 3º e 4º de Primaria, tendo que adaptar os contidos e pretender obxectivos más sinxelos.

4. ACTIVIDADE EXTERNA: ARTE URBANA COLABORATIVA

4.1. PRIMEIRA FASE

O programa nAmorAndo consiste nuha serie de sesións de debate e reflexión coordinadas por Ojeda, desenvolvidas ao longo de varios meses. O programa pretende ofrecer ás persoas participantes, estudantes de Primaria e Secundaria dos centros educativos de Pontevedra, os recursos necesarios para a identificación de relacións romántico-afectivas baseadas na desigualdade e en comportamentos violentos. Para iso, durante as xornadas reflexiónase sobre o mito do amor romántico e as relacións de parella, especialmente durante a adolescencia. Os obxectivos concretos do programa son capacitar ao alumnado para analizar e cambiar as súas propias crenzas erróneas con respecto ao amor e ás relacións de parella; axudar ás alumnas a detectar aos rapaces que poden desenvolver comportamentos violentos nunha relación; e concienciar aos alumnos sobre a importancia de saber identificar e valorar un comportamento violento.

Como peche á edición 2016 do programa nAmorAndo, realiza unha actividade final consistente na elaboración colectiva dun mural colaborativo, plantexado e realizado polo alumnado participante no programa nAmorAndo. Preténdese, así, “traducir” en imaxes os contidos traballados e asimilados polo alumnado durante os meses previos, valorando o grao de aprehensión dos mesmos por parte das/os rapazas/es, e analizar a linguaxe visual empregada por elas/es á hora de aportar a súa visión sobre a problemática traballada.

Imaxe 1. Desenvolvemento das sesións previas (Secundaria).

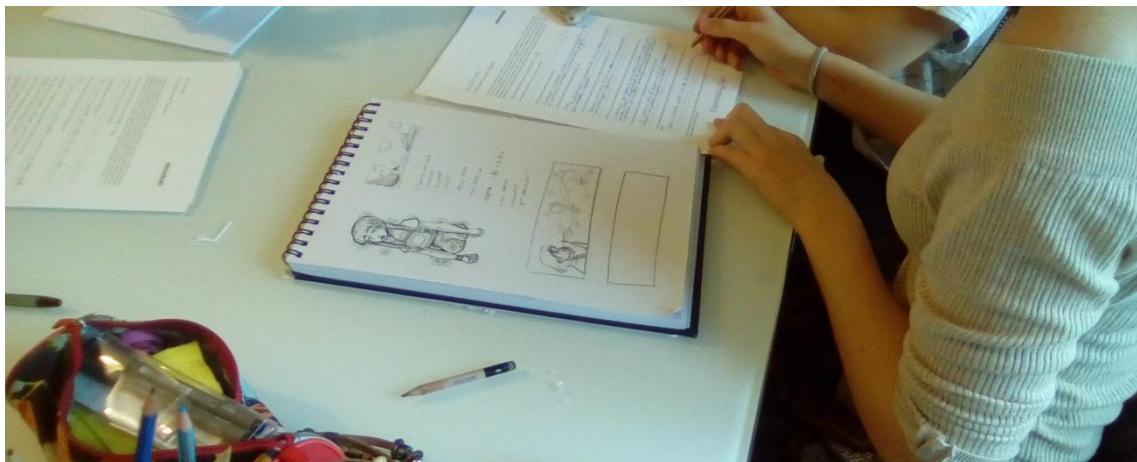
Con anterioridade a esta xornada de decoración mural, e unha vez rematadas as sesións de reflexión coa psicóloga, realizanse catro xornadas de traballo específicas para aplicar o aprendido durante as sesións con Jone Ojeda ao eido do muralismo. As xornadas de traballo previas á intervención, realizadas co alumnado de secundaria, organízanse do seguinte xeito:

Sesión 1: Focus Group. Presentación do proxecto e ligazón entre o programa traballado previamente e a actividade de intervención mural.

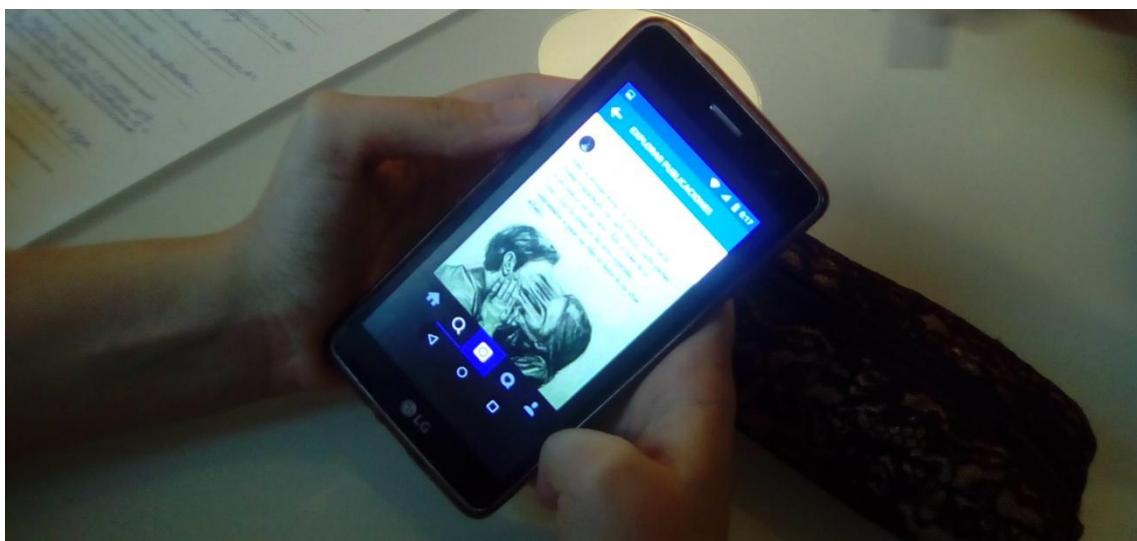
Sesión 2: Debate sobre o simbolismo que encerran as imaxes e como determinadas iconas contribúen a manter ou romper estereotipos e hábitos.

Sesión 3: Reflexións sobre a arte urbana e o seu potencial como ferramenta transmisora de mensaxes.

Sesión 4: Xornada de traballo para identificar as propostas visuais a plasmar na composición final.

Imaxe 2. Proceso de bocetado (Secundaria).

Imaxe 3. Proceso de bocetado (Secundaria).

Co obxectivo de manter o contacto co proxecto dende o remate do curso académico 2015/2016, ata o comezo do curso 2016/2017, no que tiveron lugar as sesións teórico-prácticas (e posteriormente terá lugar a xornada de intervención mural), ábrese un grupo de whatsapp no que se inclúe ao total do alumnado participante pertencente a Secundaria, coordinado por Jone Ojeda e Til Diacrítico. Este grupo está pensado para que tanto as coordinadoras como o alumnado compartan materiais, dúbidas e comentarios sobre arte urbana, coa finalidade de ir creando un marco de cara ás sesións teórico prácticas. Así mesmo, o grupo aproveítase como vía de comunicación fluída para concretar distintos aspectos organizativos das actividades, tales como as datas e horarios de xuntanza. Nesta etapa créase, ademais, unha conta específica de Tumblr (<https://www.tumblr.com/blog/namorart>), na que se van pendurando os materiais compartidos no grupo de whatsapp. Do mesmo xeito, creouse unha conta paralela de Instagram

(<https://www.instagram.com/namorandoarte/>) na que se suben os traballos enviados polo alumnado, tanto aquelas imaxes atopadas pola rúa e compartidas na conta de whatsapp, como aquellas pezas creadas ad hoc polo alumnado para esta actividade. Deste xeito, obtense un taboleiro ou plataforma fixa na que se pode apreciar o avance do traballo.

O obxecto desta primeira fase de avaliación non é outro que o desenvolvemento das sesión previas de formación co alumnado, así como a súa implicación nas chamadas previas ao desenvolvemento das mesmas.

1 - INTERACCIÓN NO GRUPO DE WHATSAPP CREADO PARA TAL FIN.

A creación do grupo de whatsapp viu motivada pola posibilidade de que o alumnado desconectara do proxecto, tendo en conta que o período transcorrido entre o final das sesións do nAmorAndo impartidas por Jone Ojeda e o comezo das sesións teórico-prácticas con Til Diacrítico ascendía a varios meses. Neste sentido, o obxectivo do grupo era manter a cohesión do alumnado, e ofrecer un vencello co proxecto durante as vacacións estivais. Se ben durante as primeiras semanas a participación do alumnado non foi moi profusa, e mesmo foron varias as persoas que se deron de baixa do grupo, ao longo do seguinte mes conseguiuse unha certa continuidade na comunicación, e o alumnado comezou a compartir materiais, tanto ilustracións propias como fotografías de murais e graffitis que foron atopando polas rúas. Neste sentido, considérase que o obxectivo da creación do grupo, servir como fío conector entre a primeira parte do programa e as actividades relacionadas coa arte urbana, foi acadado, polo menos por unha parte do alumnado.

2 - ASISTENCIA ÁS SESIÓNTEÓRICO-PRÁCTICAS (ÉXITO DE CONVOCATORIA).

No tocante á asistencia ás sesións preparatorias, o éxito acadado foi escaso. Á primeira xornada, na que se desenvolveron as sesións 1 e 2 do programa formativo, contou con cinco asistentes, mentres que na segunda xornada (sesións 3 e 4) só estiveron presentes tres persoas. Así pois, a asistencia acadada considérase insuficiente, dado que só aquelas persoas que tiñan un interese moi elevado nas actividades estiveron presentes. A escasa participación pode ser debida á incapacidade do grupo coordinador para facer atractivas as sesións de traballo; á incompatibilidade de axendas (as sesións foron fixadas para os venres pola tarde, coa idea de que o alumnado tería máis dispoñibilidade nese horario); ou á falta de interese do alumnado nestas xornadas previas.

3 - PARTICIPACIÓN DO ALUMNADO CONVOCADO DURANTE O TRANSCURSO DAS SESIÓNTE.

No tocante á participación do alumnado presente, como se comentou, ás persoas que asistiron ás sesións estaban amplamente motivadas, polo que a súa predisposición foi moi positiva, e a participación, moi satisfactoria. Nas enquisas cubertas ao final da última sesión, o alumnado asistente declarou que esta actividade fora do seu interese porque servía para facer algo distinto e desconectar da rutina do curso; que motivaba a investigación en novas formas e vías de comunicación; que promove a libre expresión; e que fomenta a creatividade.

Imaxe 4. Proceso de bocetado (Secundaria).

4.2. SEGUNDA FASE

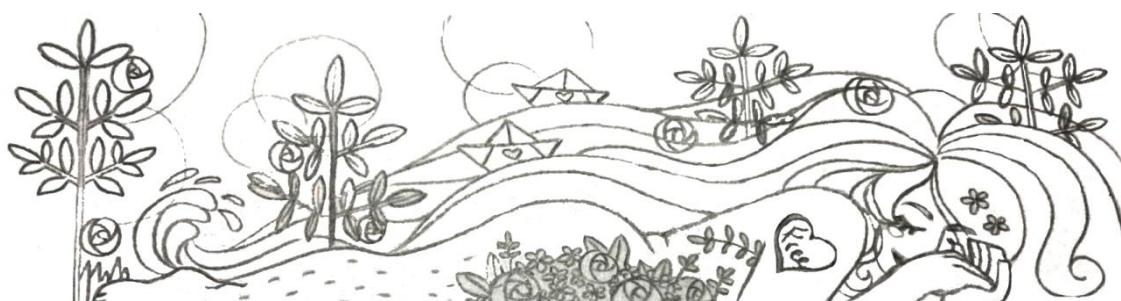
O obxecto desta segunda fase de avaliación é, por unha banda, o análise da narración visual (deseño) proposta polo alumnado de Secundaria para a decoración do muro colectivo, realizando polo alumnado participante no exterior do centro escolar escollido para tal fin. Por outra banda, avalíase a participación do centro, o alumnado e as familias nesta segunda fase do proceso.

Así, os obxectivos da segunda fase de avaliación divídense en dous grupos:

a) Calibrar o grao de asimilación dos contidos tratados nas sesións do nAmorAndo por parte do alumnado, analizando para iso a tradución visual que este fai dos devanditos contidos; identificar os aspectos tratados durante as sesións que máis impacto teñen no grupo, aqueles que son gráficamente representados; e valorar a adecuación da peza mural como canle de comunicación de mensaxes alternativas dirixidas ao colectivo adolescente.

Tómase como campo de estudo un grupo de 22 alumnas/os (dezanove rapazas e tres rapaces) de 4º da ESO dos centros educativos IES Xunqueira I, IES Xunqueira II e IES Sánchez Cantón, de Pontevedra. A selección deste alumnado responde a criterios de participación, pois se trata do total de alumnas/os que forman parte do grupo de Secundaria integrado no programa nAmorAndo nesta edición 2016.

Neste sentido, considérase que a proposta visual realizada polo alumnado resulta moi axeitada ao medio proposto, xa que recolle, dende una perspectiva optimista e de futuro, un bo número de elementos icónicos e universalmente recoñecibles con connotacións liberadoras e de empoderamento. Son exemplos claros o feito de facer que o mural estea protagonizado por unha rapaza, núa, deitada e en contacto coa natureza (algo no que afonda o feito de que os seus cabelos se fundan coas ondas no mar), lucindo naturalmente o pelo no seu corpo, con xesto apracible, sen urxencias. Así, o conxunto da proposta chama á liberación, á ruptura cos convencionalismos, prexuízos e normas sociais establecidas, e á visión do corpo da muller como algo natural e fermoso que non precisa ser nin tapado, nin mutilado, nin modificado de ningún xeito. Estas ideas son resaltadas coas palabras escollidas polos distintos grupos participantes de Primaria, e posteriormente engadidas ao mural: valentía, igualdade e ledicia.

Imaxe 5. Proposta visual final.

O feito de empregar estes elementos de gran carga expresiva e facilmente recoñecibles amosa que as sesións de formación previas á fase de deseño foron ben aproveitadas polas persoas que levaron a cabo o boceto. O formato proposto, os elementos empregados na composición (sínxelos, directos e con gran carga simbólica) e a distribución dos mesmos para crear unha única imaxe que funciona como un relato visual son grandes acertos á hora de compoñer unha ilustración mural, destinada a un espazo amplo, e cuns obxectivos claros de transmisión dunha mensaxe á cidadanía.

Considérase, por tanto, que neste caso a arte urbana funcionou como unha ferramenta capaz de plasmar e promover un novo ideal no tocante ás relacións afectivas de natureza romántica durante a adolescencia.

no que primen valores como o respecto, a confianza e a independencia, nun espazo aberto, público e libre, como é a rúa.

Sen embargo, é importante destacar que a participación do alumnado convocado no proceso de deseño foi moi escasa. Das/os 22 alumnas/os que formaban o grupo participante, só 2 persoas asistiron á sesión dedicada á realización do boceto. Esas mesas persoas foron as que, durante as semanas seguintes, se mantiveron máis activas no grupo de WhatsApp creado no marco do programa, enviando propostas e preguntando ao resto de participantes pola súa opinión. Se ben durante a xornada final de decoración mural asistiron más alumnas/os, que contribuíron in situ, completando coas súas achegas a composición, en liñas xerais a participación do alumnado de Secundaria considérase insuficiente (se ben, no caso do pequeno grupo participante, a súa implicación e dedicación foi total).

Imaxe 6. Vista do mural final.

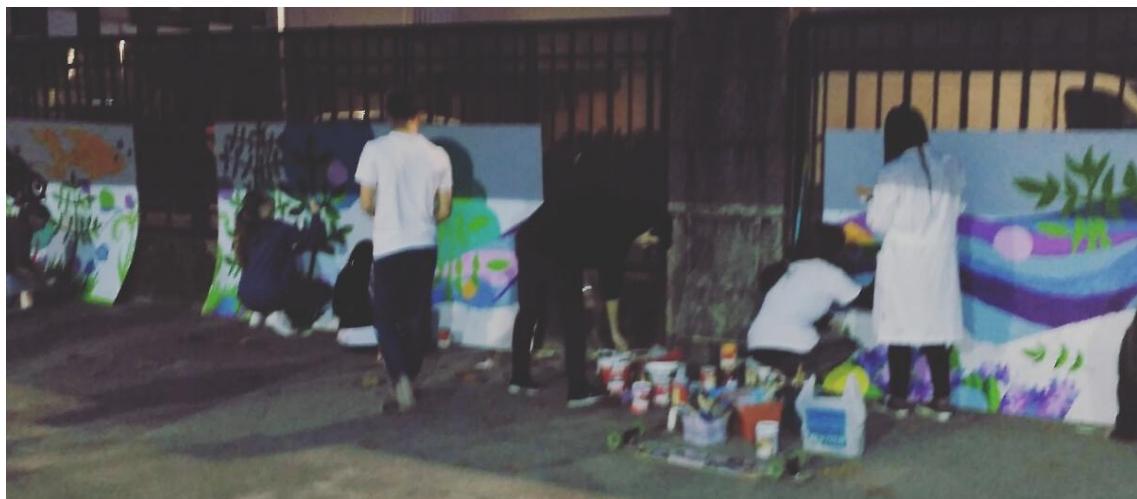
b) Valorar a participación do alumnado de Primaria e Secundaria na actividade final de decoración mural, tendo en conta tanto a asistencia (número de persoas participantes) como a dedicación, o interesa amosado na actividade e as impresións transmitidas por alumnado e familias.

Para a fase de decoración, levada a cabo o sábado 5 de novembro, dividiuse ao alumnado inscrito (21 persoas de Secundaria e 29 de Primaria) en distintas quedas. O alumnado de Primaria foi dividido en tres quedas, dúas de mañá (de 9:30 a 11:30h. e de 11:30 a 13:30h.) e unha de tarde (de 16:00 a 18:00h.). O de Secundaria, menos numeroso, foi dividido en catro quedas, dúas de mañá (de 9:30 a 11:30h. e de 11:30 a 13:30h.) e dúas de tarde (de 16:00 a 18:00h. e de 18:00 a 20:00h.). Así, estaba previsto que na primeira queda acudisen 17 alumnas/os (6 de Secundaria e 11 de Primaria), 14 á segunda (5 de Secundaria e 9 de Primaria), 14 á terceira (5 de Secundaria e 9 de Primaria) e 5 á cuarta (todas/os de secundaria), contando, por tanto, cun total de 50 alumnas/os.

Imaxe 7. Desenvolvemento da actividade (Primaria).

En liñas xerais, pódese dicir que a asistencia e dedicación do alumnado de Primaria cumpliu coas expectativas. Asistiron case o total das/os alumnas/os esperadas/os, e durante os tempos asignados, cumpriron en todo momento coas indicacións facilitadas polas persoas encargadas da coordinación das distintas partes de actividade. No caso de Secundaria, a dinámica do grupo foi similar ao acontecido durante as sesións formativas previas. Finalmente só algo máis dunha terceira parte do alumnado esperado asistiu á xornada de decoración. Sen embargo, as persoas que acudiron supliron con creces as ausencias, traballando durante largas quendas, participando de xeito activo e contribuíndo, ademais, ao bo ambiente creado durante toda a xornada.

Imaxe 8. Desenvolvemento da actividade (Secundaria).